

บทบาทสำคัญของบทบาททางความหมายในการสอนไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่น:
กรณีศึกษาหน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุ
The significance of semantic role in Japanese pedagogical grammar:
A case study of passive and causative constructions

ปรีดา เมธีภาคยงกูร (Preeda Metheepakkayangkun)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Assistant Professor Dr, Department of Japanese language

Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University

E-mail: preeda.m@ru.ac.th

Received: April 17, 2026, Revised: May 17, 2026, Accepted: June 10, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาททางความหมาย ซึ่งเป็นกลไกหลักในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างภาคแสดงกับส่วนประกอบต่าง ๆ ในประโยค การทำความเข้าใจในแนวคิดนี้ถือเป็นกุญแจสำคัญในการคลี่คลายความซับซ้อนของไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นที่ผู้เรียนมักประสบปัญหา โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของตัวบ่งชี้การก เนื่อหาหลักเน้นอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษาที่สำคัญ ได้แก่ หน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุ ซึ่งมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับการจัดลำดับชั้นของบทบาททางความหมาย การวิเคราะห์บทบาทของผู้กระทำ หรือผู้รับการกระทำ จะช่วยลดความสับสนเกี่ยวกับหน้าที่ของตัวบ่งชี้การกที่ปรากฏร่วมกับหน่วยนามร่วมภายใต้โครงสร้างที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทสรุปเน้นย้ำว่าการบูรณาการแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายเข้ากับการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นโครงสร้างประโยคอย่างเป็นระบบและเป็นพลวัต แทนการท่องจำกฎเกณฑ์เพียงอย่างเดียว ส่งเสริมให้เกิดทักษะการวิเคราะห์หัตถ์โนทัศน์เบื้องหลังการสื่อสาร และสามารถสื่อสารภาษาญี่ปุ่นได้อย่างถูกต้องตามธรรมชาติของภาษา

คำสำคัญ: บทบาททางความหมาย ไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่น หน่วยสร้างกรรมวาจก หน่วยสร้างก่อเหตุ การสอนภาษาญี่ปุ่น

Abstract

This article explores semantic role as the primary mechanism governing the argument structure between the predicate and its constituents. Mastery of these roles is pivotal in demystifying the grammatical intricacies of Japanese—most notably case marker functionalism—which remains a persistent challenge for L2 learners. The discussion centers on the analysis of passive and causative constructions, elucidating their intrinsic link to the thematic hierarchy. Through the lens of agent-patient mapping, the study demonstrates how a semantic approach can effectively resolve ambiguities in particle assignment within syntactically complex environments. The conclusion posits that integrating the semantic role notion into Japanese language pedagogy transitions learners from rule-based rote memorization toward a systematic and dynamic

understanding of syntax. Ultimately, this framework cultivates the conceptual analytical skills necessary for producing naturally nuanced and linguistically accurate communication.

Keywords: Semantic Role, Japanese Grammar, Passive Construction, Causative Construction, Japanese Pedagogy

บทนำ

ภาษาทุกภาษาในโลก ไม่ว่าจะเป็นภาษาเขียนหรือภาษาพูด ล้วนแล้วแต่มีโครงสร้างไวยากรณ์หรือโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ (syntactic structure) ทั้งสิ้น ในภาษาหนึ่ง ๆ ไม่ได้ประกอบกันโดยเพียงแค่นำกลุ่มคำมาเรียงร้อยต่อเนื่องกัน แต่เกิดจากหน่วยภาษาตั้งแต่ระดับกลุ่มคำมาประกอบเข้ากันเป็นวลี และจากวลีประกอบกันเป็นประโยค หากพิจารณาโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ของประโยค ประเด็นการเรียงลำดับคำ (linear order) ในประโยคของภาษาญี่ปุ่น โครงสร้างประโยคหรือการเรียงคำในประโยคพื้นฐาน มีลักษณะเป็นแบบประธาน-กรรม-กริยา (SOV) ดังประโยค

(1) クマは 人々を 襲った。

จากประโยคข้างต้น ประกอบด้วยส่วนที่เป็นประธานคือ クマ-は โดยมีคำว่า 人々-を ทำหน้าที่เป็นกรรมของคำกริยา 襲った และจากประโยคดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า クマ-は ทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค และเป็นผู้กระทำ โดยเป็นผู้กระทำกริยา 襲った ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ Tallerman (2020, p.210) ที่กล่าวถึงคุณสมบัติโดยทั่วไปของประธานในภาษาต่าง ๆ ว่า โดยปกติประธานจะใช้แสดงถึงผู้กระทำหรือผู้ก่อการกระทำ โดยเฉพาะในกรณีที่ประโยคนั้น ๆ มีผู้กระทำ

ในการระบุว่า นามวลีใดในประโยคทำหน้าที่เป็นประธาน ไม่สามารถกล่าวได้ว่า จำเป็นต้องพิจารณาจากลำดับการเรียงคำ โดยเริ่มจากประธาน-กรรม-กริยา ถึงแม้ว่าจะสลับตำแหน่งกันระหว่างกรรมกับประธานของประโยค (1) เป็น 人々を クマが 襲った。 การสลับตำแหน่งของนามวลีไม่ส่งผลให้ความหมายของประโยคเปลี่ยนไป ทั้งนี้เนื่องจากหน้าที่ทางไวยากรณ์ของนามวลีในประโยคภาษาญี่ปุ่นถูกกำหนดด้วยการก (case) หรือคำช่วย ซึ่งการบ่งชี้การก (case marking) เป็นคุณลักษณะทางภาษาของภาษาญี่ปุ่น

Tallerman (2020, p.193) ได้อธิบายไว้ว่า ในภาษาที่มีระบบการก นามวลีที่ปรากฏในประโยคจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคำกริยาที่เป็นส่วนหลัก (head verb) ของประโยค โดยปกติ การกในภาษาญี่ปุ่นจะวางในตำแหน่งหลังนามวลี ดังนั้น การบ่งชี้ด้วยการก แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ทางวากยสัมพันธ์ของนามวลีว่าเป็นประธานหรือเป็นกรรม โดยมีคำกริยาของประโยคเป็นตัวกำหนดหน้าที่ดังกล่าว

ประโยค (1) เป็นประโยคกรรตุวาจก (active sentence) ซึ่งเป็นประโยคพื้นฐาน และโดยทั่วไปประธานมักปรากฏต้นประโยค อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า หน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์ (syntactic construction) ในภาษาญี่ปุ่นจำนวนหลายหน่วยสร้างที่มีนามวลีปรากฏในตำแหน่งต้นประโยคหรืออนุพากย์ แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นประธานที่เป็นผู้กระทำ (agent) เช่นประโยค (2) ซึ่งเป็นประโยคที่ผู้เขียนแต่งขึ้นเอง

(2) 昨日買ったコップが 割れた。

หากพิจารณาความหมายของประโยค (2) สามารถกล่าวได้ว่า ถึงแม้ว่านามวลี 昨日買ったコップ-が ปรากฏในตำแหน่งต้นประโยค แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นประธาน เนื่องจากนามวลีดังกล่าวไม่ได้แสดงถึงผู้กระทำ โดยไม่ได้เป็นผู้กระทำกริยาแก้วแตก แต่มีหน้าที่เป็นผู้รับการกระทำ (patient) ประโยค (2) จึงไม่ปรากฏประธานที่เป็นผู้กระทำ

จากประโยค (1) และ (2) นำไปสู่ประเด็นที่น่าสนใจ คือ กรณีที่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นมีความคุ้นชินกับโครงสร้างประโยค ภาษาญี่ปุ่นที่ประกอบด้วยประธาน-กรรม-กริยา และเมื่อสังเกตเห็นว่า ในประโยคมีนามวลีปรากฏต้นประโยค มีความเป็นไปได้ว่า จะอนุมานว่านามวลีนั้นทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความหมายของ ประโยค (2) จะเห็นว่า นามวลี 昨日買ったコップ-が ที่ปรากฏต้นประโยค ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นประธานแต่อย่างใด

กรณีที่กล่าวถึงเกี่ยวกับโครงสร้างประโยคที่ประกอบด้วยประธาน-กรรม-กริยา ในทางภาษาศาสตร์จัดว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์ภาษาเชิงวากยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นแนวคิดในมุมมอง เรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ (grammatical relation) หรือเรียกว่าหน้าที่ทางไวยากรณ์ (grammatical relation) ความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างคำกริยาที่เป็นส่วนหลักและนามวลีหรือ หน่วยนามร่วม (argument) ที่ปรากฏในประโยค (O'Grady, 2004) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์เป็น ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ปรากฏในประโยค Timyam (2022, p.153) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ทาง ไวยากรณ์ที่เป็นที่รู้จักกันดีที่พบได้ทั่วไปในภาษาต่าง ๆ ได้แก่ ประธานและกรรมตรง

หากนำแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ไปพิจารณาหน้าที่ของ 昨日買ったコップ-が และความหมาย ของประโยค (2) ไม่สามารถกล่าวได้ว่า 昨日買ったコップ-が เป็นประธานของประโยค เนื่องจากนามวลีดังกล่าว ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้กระทำ แต่เป็นผู้รับการกระทำ โดยเป็นสิ่งของที่มิใคร่สักคนทำแตก ในการวิเคราะห์หน้าที่ของ 昨日買ったコップ-が ว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับการกระทำ เป็นการวิเคราะห์จากมุมมองทางด้านความหมาย โดย พิจารณานามวลีที่เป็นส่วนประกอบต่าง ๆ ในประโยคว่ามีบทบาทอย่างไร มีหน้าที่เกี่ยวข้องอย่างไรกับเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในประโยค บทบาทที่เกิดขึ้นของนามวลี จำเป็นต้องพิจารณาจากคำกริยาที่เป็นส่วนหลักของประโยค แนวคิด ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางความหมายที่เกิดขึ้นระหว่างคำกริยาและหน่วยนามร่วมในประโยค เป็นความสัมพันธ์ ที่เรียกว่าบทบาททางความหมาย (semantic role) หรือบทบาทใจความหลัก (thematic role) บทบาททาง ความหมายของหน่วยนามร่วมที่ปรากฏในประโยค เช่น บทบาทผู้กระทำ บทบาทผู้รับการกระทำหรือผู้ทรงสภาพ และบทบาทผู้ประสบ (experiencer) เป็นต้น (สำนักราชบัณฑิตยสภา, 2560, น.440; Fromkin et al.,2011, pp.165-166)

ในมุมมองของผู้เขียน ผู้เขียนเห็นว่า การพิจารณาว่าหน่วยนามร่วมนั้น ๆ ทำหน้าที่เป็นประธาน โดยพิจารณา จากตำแหน่งและลำดับที่ปรากฏ ยังไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการอธิบายได้ โดยเฉพาะหน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์ ในภาษาญี่ปุ่น เช่น หน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุ ซึ่งเป็นหน่วยสร้างที่ซับซ้อนและแปรจากประโยค พื้นฐาน แม้ว่าหน่วยนามร่วมจะปรากฏในตำแหน่งต้นประโยค แต่ไม่สามารถกล่าวได้ว่า หน่วยนามร่วมนั้นต้องทำ หน้าที่เป็นประธานที่เป็นผู้กระทำเสมอไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์หน้าที่ทางวากยสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่าง ๆ ในประโยค จำเป็นต้องวิเคราะห์ในมุมมองเกี่ยวกับบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมที่อยู่ภายในประโยค การวิเคราะห์ ตามแนวทางดังกล่าว และจากประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนของผู้เขียน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียน ภาษาญี่ปุ่นชาวไทยเข้าใจหน้าที่ทางวากยสัมพันธ์ของหน่วยนามร่วม และเข้าใจคำว่า “ประธาน” ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ความเข้าใจในโลกทางภาษา โดยเฉพาะเรื่องบทบาททางความหมาย ได้ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น สามารถใช้ไวยากรณ์ที่มีโครงสร้างซับซ้อนได้อย่างมั่นใจและถูกต้อง

ในลำดับถัดไป ผู้เขียนจะนำเสนอใน 3 ประเด็น ดังนี้ 1) “ประธาน” ในภาษาญี่ปุ่น 2) บทบาททางความหมาย และ 3) การนำเอาแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายไปประยุกต์ใช้ในการสอนหัวข้อไวยากรณ์ที่เป็น “วากจก” (voice) ในภาษาญี่ปุ่น 2 หัวข้อ ได้แก่ หน่วยสร้างกรรมวาจก (passive construction) และหน่วยสร้างก่อเหตุ (causative construction) ดังนี้

“ประธาน” ในภาษาญี่ปุ่น

“ประธาน” เป็นประเภทของความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ที่มีบทบาทสำคัญและมีความซับซ้อนมากที่สุด เนื่องจากในแต่ละภาษามีปรากฏการณ์และกระบวนการด้านการสร้างคำและความสัมพันธ์ระหว่างคำในประโยค (morphosyntactic) ที่เกี่ยวข้องกับประธานมากกว่าประเภทของความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ประเภทอื่น เช่น กรรมตรง กรรมรอง (Van Valin, Jr., 2001) ประธานในภาษาญี่ปุ่นเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนในการตีความและนำไปใช้ กรณีที่เป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น ที่ยังยึดติดหรือเคยชินกับโครงสร้างการเรียงคำของประโยคภาษาญี่ปุ่น เมื่อผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นพบว่า ในตำแหน่งต้นประโยคมีนามวลีปรากฏและมีตัวบ่งชี้การกวาดต่อท้าย ผู้เรียนอาจตีความว่า นามวลีนั้นทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค

โดยทั่วไป ตามหลักไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่น ตัวบ่งชี้การกที่บ่งชี้ว่าทำหน้าที่เป็นประธานของประโยคคือ ตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน (nominative case) -*が* อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้สำรวจจากตำราภาษาญี่ปุ่นสำหรับผู้เรียนชาวต่างชาติ ชื่อตำรา “มะรุโกะโตะ ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น ขั้นต้นกลาง A2/B1” (Kijima et al., 2019, pp.23-43) ของ トピック 1 และ 2 ตั้งแต่หน้า 23-43 ไม่พบว่า มีการใช้ตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน -*が* ในประโยคกริยา แต่พบว่ามีการใช้ตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน -*が* ในกรณีที่ประธานทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคย่อยเท่านั้น ประโยคที่มีประธาน พบว่า ล้วนใช้ตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่องหรือแก่นความ (topic marker) -*は* ที่แสดงถึงนามวลีที่ปรากฏต้นประโยคว่าเป็นหัวเรื่อง เช่น ประโยคที่ปรากฏในหน้า 30

(3) 中村さんは、土曜日、サッカーの試合を見に行きました。

(Kijima et al., 2019, p.30)

จากประโยคข้างต้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า ตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง -*は* สามารถใช้แทนที่ตัวบ่งชี้แสดงประธาน -*が* ได้ ด้วยเหตุผล 2 ประการ ดังนี้

1) ตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง -*は* เป็นผู้มีส่วนร่วมหลักของประโยค ประโยค หมายถึง หน่วยทางไวยากรณ์ที่ใหญ่ที่สุดที่ประกอบด้วยประธานและภาคแสดง (Crystal, 2010, as cited in Timyam, 2022, p.155) ประธานเป็นผู้มีส่วนร่วมหลัก (primary participant) ของประโยค ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำ โดยมีคำกริยาที่เป็นส่วนหลักของประโยคเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมหลัก ส่วนภาคแสดง เป็นส่วนที่บรรยายถึงบทบาทหน้าที่ของประธานว่าทำอะไร (Aarts, 2001, as cited in Timyam, 2022, p.156)

จากประโยค (3) จะเห็นว่า 中村さん-*は* ถือว่าเป็นประธานของประโยค เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนร่วมหลักของประโยค และเป็นผู้กระทำการ “ไปดู (การแข่งขันฟุตบอล)” ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า 中村さん-*は* ทำหน้าที่เป็นประธานของประโยคได้

2) ประธานเป็นผู้กระทำการ ตามคำจำกัดความของคำว่า “ประธาน” (主語) ที่ 富田 (2007, p.26) ได้อธิบายไว้ว่า ประธานคือ สรรพสิ่งที่ก่อให้เกิดสภาพการณ์หรือการกระทำ การกระทำนั้นจะแสดงด้วยคำกริยาที่ปรากฏในภาคแสดง จากคำอธิบายดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นและสนับสนุนว่า คำว่า 中村さん-*は* ทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่สนับสนุนและยืนยันได้ว่า ตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง -*は* นอกจากทำหน้าที่บ่งชี้หัวเรื่องแล้ว ยังสามารถทำหน้าที่เป็นประธานของประโยคได้ นอกจากนี้ จากการทบทวนงานวรรณกรรมเกี่ยวกับประธานในประโยค ได้แสดงให้เห็นข้อมูลเชิงประจักษ์ว่า ในภาษาญี่ปุ่น ประธานไม่จำกัดเฉพาะเจาะจงว่าต้องเป็นตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน -*が* ได้เพียงตัวบ่งชี้ตัวเดียวเท่านั้น แต่ยังพบตัวบ่งชี้การกประเภทอื่นที่สามารถทำหน้าที่

เป็นประธานได้ด้วยเช่นกัน เช่น から、に และ て เป็นต้น (富田, 2007; กนกวรรณ เลหาบุรณะกิจ คตะกิริ, 2565) จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ตัวบ่งชี้การก่ที่แสดงถึงประธานในภาษาญี่ปุ่นไม่มีตัวบ่งชี้การก่เพียงรูปเดียวที่ทำหน้าที่เป็นประธาน และด้วยเหตุผลดังกล่าว ประโยคตัวอย่างในบทความนี้ ผู้เขียนจะใช้ตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง -は ที่วางต่อท้ายนามวลีที่ปรากฏต้นประโยคว่าทำหน้าที่เป็นประธานเป็นข้อตกลงเบื้องต้น

บทบาททางความหมาย

ในการเรียนรู้ภาษาหรือวิเคราะห์ภาษาใดภาษาหนึ่ง สิ่งที่เราไม่ได้ที่ต้องกล่าวถึงเป็นอันดับแรกคือ ลักษณะโครงสร้างประโยคของภาษานั้น ๆ ในภาษาญี่ปุ่น ประธานปรากฏต้นประโยค ส่วนกรรมปรากฏหน้าคำกริยา ประธานและกรรม ซึ่งเป็นนามวลีจะมีความสัมพันธ์กับคำกริยาที่เป็นภาคแสดง นอกจากโครงสร้างประโยคที่เป็นแบบกริยาลำดับคำแล้ว ประโยคในภาษาญี่ปุ่นยังมีการบ่งชี้การก่ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนามวลีและคำกริยาอีกด้วย นามวลีในประโยคจะมีตัวบ่งชี้การก่วางต่อท้าย เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำกริยากับนามวลี ประธานและกรรมในประโยค จะกำกับด้วยตัวบ่งชี้การก่ที่แตกต่างกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างประธานกับกรรมในประโยค เป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางไวยากรณ์ของนามวลีที่ปรากฏภายในประโยค เรียกว่าความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ ความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ของนามวลี เช่น หน้าที่เป็นประธาน กรรมตรง และกรรมรอง ในโครงสร้างประโยคของแต่ละภาษา นอกจากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์แล้ว ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องบทบาททางความหมายอีกแนวคิดหนึ่ง ซึ่งมักใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางภาษาควบคู่กันไป เนื่องจากพบว่าในบางกรณี ไม่สามารถนำแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ไปใช้อธิบายกับหน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุในภาษาญี่ปุ่นได้

บทบาททางความหมายคือ การระบุความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำกริยากับนามวลีที่ปรากฏภายในประโยค คำกริยาในประโยคจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาททางความหมายให้กับนามวลีแต่ละคำหรือเรียกว่าหน่วยนามร่วม หน่วยนามร่วมแต่ละคำ จะได้รับบทบาททางความหมายจากคำกริยาเพียงบทบาทเดียว Fromkin et al. (2011, pp.164-166) กล่าวว่า บทบาททางความหมายของแต่ละหน่วยนามร่วมที่ถูกกำหนดโดยคำกริยานั้น จะถูกกำหนดอย่างมีแบบแผน บทบาททางความหมายที่หน่วยนามร่วมได้รับ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างคุณสมบัติทางความหมายของคำกริยากับโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ของประโยค บทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมที่ใช้ในภาษาต่าง ๆ และภาษาญี่ปุ่น เช่น ผู้กระทำ ผู้รับกระทำ ผู้ประสบ ผู้ได้ประโยชน์ (benefactive) ผู้ก่อให้เกิดการกระทำ (causer) สถานที่ (location) เป็นต้น (Payne, 1997; 外崎, 2005; Timyam, 2022)

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ในบางหน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์ในภาษาญี่ปุ่นที่ไม่สามารถนำแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์มาใช้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยนามร่วมกับคำกริยาได้ เช่น ประโยค (a) และ (b) ต่อไปนี้

(a) 猫は 魚を <u>食べた</u> 。	(active)
(b) 魚は 猫に <u>食べられた</u> 。	(passive)

จากสองประโยคข้างต้น ถ้าวิเคราะห์ประโยคเชิงโครงสร้างจากมุมมองเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ จะเห็นว่า ประธานของทั้งสองประโยค (พิจารณาเบื้องต้นจากหน้าที่ของตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง -は) แตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่หากวิเคราะห์จากแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายในประโยค (a) หน่วยนามร่วม 猫-は จะได้รับบทบาททางความหมายจากคำกริยา 食べる ให้มีบทบาทเป็นผู้กระทำ ส่วนประโยค (b) 魚-は จะได้รับบทบาททางความหมายจากคำกริยาเป็นผู้รับการกระทำ จากคำอธิบายดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า หากวิเคราะห์ประโยคด้วยแนวคิดเรื่องบทบาท

ทางความหมาย โดยไม่ยึดติดกับวิธีการวิเคราะห์เฉพาะแค่แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ จะทำให้เข้าใจบทบาทของหน่วยนามร่วมในประโยคได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์โครงสร้างประโยคจากมุมมองเรื่องบทบาททางความหมาย ซึ่งพิจารณาจากความหมายของคำกริยาและความหมายของประโยค ทำให้มองเห็นการจัดลำดับชั้นของบทบาททางความหมาย (thematic hierarchy) ได้อีกด้วย โดยทุกภาษาในโลกมักให้ความสำคัญกับบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมที่เป็นผู้กระทำเป็นอันดับแรก ความเข้าใจถึงลำดับชั้นของบทบาททางความหมาย จะช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษาได้ กล่าวคือ บทบาททางความหมายมีบทบาทสำคัญในการช่วยแยกแยะจากหน้าที่ทางไวยากรณ์ เช่น หน้าที่ประธานกรรม ออกจากบทบาทของภาษาที่ใช้จริงในชีวิตประจำวันที่ต้องการค้นหาผู้กระทำที่แท้จริงในสภาพการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังที่ Payne (1997, p.46) กล่าวไว้ว่า บทบาททางความหมายเป็นความสัมพันธ์เชิงแนวคิดเกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริงในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

จากที่อธิบายมาเป็นลำดับข้างต้น ผู้เขียนเล็งเห็นถึงความสำคัญของบทบาททางความหมายที่มีต่อการวิเคราะห์ประโยคหรือหน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์ในภาษาญี่ปุ่น การมองเห็นและเข้าใจบทบาทหน้าที่ของหน่วยนามร่วมในประโยค และหน้าที่ของตัวบ่งชี้การก จะช่วยให้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องและมีความเป็นธรรมชาติ โดยช่วยให้ผู้เรียนลดความสับสนในหน้าที่ของตัวบ่งชี้การก และสามารถเลือกใช้ตัวบ่งชี้การกได้ถูกต้องตามบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วม

เนื้อหาในลำดับถัดไป ผู้เขียนจะนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการนำเอาแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายไปใช้เป็นกลไกในการวิเคราะห์และนำไปใช้ในการสอนไวยากรณ์ในหัวข้อหน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุ ซึ่งเป็นหน่วยสร้างที่มีความซับซ้อนและเป็นรูปประโยคที่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นมักเกิดความสับสนในหน้าที่ของหน่วยนามร่วมที่มีบทบาทเป็นผู้กระทำ

หน่วยสร้างกรรมวาจก และหน่วยสร้างก่อเหตุ

ในภาษาญี่ปุ่นมีหน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์หลาย ๆ หน่วยสร้างที่หน่วยนามร่วมในประโยคได้รับบทบาททางความหมายจากคำกริยา โดยเฉพาะคำกริยาที่มีรูปกริยาเฉพาะ เช่น กริยารูปถูกกระทำในหน่วยสร้างกรรมวาจก กริยาก่อเกิดเหตุในหน่วยสร้างก่อเหตุ ทั้งสองหน่วยสร้างเป็นหน่วยสร้างที่จำเป็นต้องนำแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายมาใช้อธิบายหน้าที่ของหน่วยนามร่วม และหน้าที่ของตัวบ่งชี้การก บทบาททางความหมายจะช่วยทำให้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นเข้าใจหน้าที่และความหมายของประโยคได้อย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะ ในประโยคกรรมวาจกและประโยคให้กระทำ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยส่วนใหญ่มักจะรับรู้หน้าที่ของตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน -が หรือตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง-は ที่ปรากฏท้ายหน่วยนามร่วมที่อยู่ในตำแหน่งต้นประโยคว่า หน่วยนามร่วมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ยังไม่ถูกต้อง

ในหัวข้อนี้จะจำแนกการวิเคราะห์และนำเสนอเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ หน่วยสร้างกรรมวาจก และหน่วยสร้างก่อเหตุ

หน่วยสร้างกรรมวาจก

หน่วยสร้างกรรมวาจกเป็นหน่วยสร้างที่มีความเกี่ยวข้องกับมุมมองในเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์และบทบาททางความหมายอย่างใกล้ชิด ในการอธิบายต่อไปนี้ ผู้เขียนจะใช้คำว่าประโยคกรรมวาจกแทนหน่วยสร้างกรรมวาจก ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับคำที่ใช้ในตำราไวยากรณ์ ในตำราไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นสำหรับชาวต่างชาติ ประโยคกรรมวาจกแบบตรง ส่วนมากมักจะเน้นอธิบายวิธีการสร้างรูปประโยค โดยนำเอาประโยคกรรมวาจก ซึ่งเป็นประโยคพื้นฐาน มาเป็นประโยคตั้งต้น เพื่อเปลี่ยนเป็นประโยคกรรมวาจก จากประโยคกรรมวาจก จะมีการลดบทบาทของ

ประธานหรือผู้กระทำ และนำเอากรรมของประโยคไปเป็นหัวข้อเด่น โดยวางในตำแหน่งต้นประโยคของประโยคกรรม วาจาก การอธิบายในลักษณะดังกล่าว เน้นไปที่การโยกย้ายตำแหน่งที่ปรากฏของหน่วยนามร่วมที่เป็นประธานและกรรม

กรณีที่กำลังกล่าวถึงบทบาทของประธานและกรรมเชิงโครงสร้างประโยค เป็นการอธิบายตามแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจากประโยคกรตุวากเป็นกรรมวาจากแล้ว ในตำราไวยากรณ์ มักจะอธิบายหน้าที่ของหน่วยนามร่วมที่เป็นผู้มีส่วนร่วมว่าเป็นหน่วยนามร่วมที่ปรากฏต้นประโยคและกำกับด้วยตัวบ่งชี้การกรแสดงประธาน -が* หรือตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง-は ว่ามีหน้าที่เป็นผู้ถูกกระทำ ส่วนหน่วยนามร่วมในตำแหน่งถัดมาที่กำกับด้วยตัวบ่งชี้การกรกรรมรอง (dative case) -に จะทำหน้าที่เป็นผู้กระทำ การอธิบายหน้าที่ของหน่วยนามร่วมในลักษณะดังกล่าว เป็นการอธิบายด้วยมุมมองของบทบาททางความหมาย โดยพิจารณาความหมายของประโยคจากรูปกริยาหลักของประโยคคือ กริยารูปถูกกระทำ ดังประโยค (4) และ (5)

(4) 学生は よく 三沢先生に ことばづかいを 注意される。

(5) 昨日 タワンさんは お寺で だれかに くつを 間違えられた。

อนึ่ง เพื่อให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นได้เห็นภาพของหน่วยสร้างกรรมวาจากชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้เขียนจะนำเสนอแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายที่มีบทบาทสำคัญต่อการระบุหน้าที่ของหน่วยนามร่วม เฉพาะหน่วยนามร่วมที่เป็นผู้มีส่วนร่วมที่เป็นบุคคลเท่านั้น

ในประโยคกรรมวาจาก รูปกริยากรรมวาจากถือว่ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดบทบาททางความหมายให้กับหน่วยนามร่วม และในการกำหนดบทบาททางความหมายให้กับหน่วยนามร่วม ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญภายในประโยค จำเป็นต้องพิจารณาจากความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ และความหมายของทั้งประโยค

กรณีประโยค (4) แสดงความหมายว่า “นักเรียนถูกอาจารย์มิซาว่า กล่าวตักเตือนให้ระวังการใช้คำพูดอยู่เสมอ” จากความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างหน่วยนามร่วมที่ปรากฏภายในประโยค และความหมายของประโยค แสดงให้เห็นว่า บทบาททางความหมายของ 学生-は ได้รับบทบาททางความหมายจากคำกริยาว่ามีบทบาทเป็นผู้รับการกระทำ โดยเป็นผู้ถูกอาจารย์มิซาว่า ว่ากล่าวตักเตือน ส่วน 三沢先生-に ได้รับบทบาททางความหมายจากคำกริยาให้เป็นผู้กระทำ โดยเป็นผู้กระทำกริยา 注意する

จากคำอธิบายข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ไม่สามารถกล่าวได้ว่าหน่วยนามร่วม 学生-は ที่ปรากฏต้นประโยคและกำกับต่อท้ายด้วยตัวบ่งชี้แสดงหัวเรื่อง -は ทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค เนื่องจาก 学生-は ไม่ได้เป็นผู้แสดงอาการกริยา ว่ากล่าวตักเตือนแต่อย่างใด แต่ผู้ที่ทำกริยาในประโยคคือ 三沢先生-に โดยที่ผู้กระทำกริยามักกำกับด้วยตัวบ่งชี้การกรกรรมรอง -に ประโยค (4) สามารถแสดงเป็นแผนภาพแสดงบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมระหว่าง 学生-は กับ 三沢先生-に ที่กำหนดโดยคำกริยา ได้ดังนี้

学生は よく 三沢先生に ことばづかいを 注意される<agent,patient>。

สำหรับประโยค (5) ก็สามารถอธิบายได้ในทำนองเดียวกันกับประโยค (4)

จากสิ่งที่กล่าวข้างต้น ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่า ในการสอนหัวข้อไวยากรณ์ โดยเฉพาะเรื่องประโยคกรรมวาจก ควรให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมาย โดยเน้นบทบาททางความหมายของผู้กระทำและหน้าที่ของ ตัวบ่งชี้การกระทำที่แสดงถึงผู้กระทำ ทั้งนี้ เนื่องจากในการใช้รูปกรรมวาจกในชีวิตประจำวัน มักละในส่วนที่เป็นผู้รับการกระทำ โดยปรกติ ผู้รับการกระทำจะเป็นผู้พูดเอง และต่อคำถามที่ว่า แล้วประโยคกรรมวาจกมีประธานหรือไม่ คำตอบคือ มีประธาน แต่ไม่ใช่ประธานที่เป็นผู้กระทำตามแนวคิดของความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ ในประโยคกรรมวาจก กรณีที่ไม่มีการละหน่วยนามที่ปรากฏต้นประโยค หน่วยนามที่ปรากฏต้นประโยค จะทำหน้าที่เป็น “ประธานที่เป็นผู้รับการกระทำ”

ในลำดับถัดไป จะนำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยตีความ คำว่า 自分 ซึ่งเป็นสรรพนามสะท้อน (reflexive pronoun) ในภาษาญี่ปุ่น ซึ่งผู้เขียนได้อภิปรายข้อโต้แย้งกับงานทบทวนวรรณกรรมของ Hasegawa (1999) ไว้ในงานวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนเอง (ปริดา เมธิภาคยางกูร, 2565) โดยที่ 自分 ปรากฏในประโยคกรรมตรวจและกรรมวาจก การนำเสนอการวิเคราะห์ที่จะกล่าวถึงต่อไป เป็นการเน้นย้ำและแสดงให้เห็นถึงบทบาทอันสำคัญของบทบาททางความหมาย ไม่เพียงเฉพาะแค่ประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายเพื่อสอนการตีความและค้นหา “ประธานที่เป็นผู้กระทำ” ในประโยคกรรมวาจก แต่บทบาททางความหมายยังช่วยวิเคราะห์ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ปรากฏในประโยคกรรมวาจกได้อีกด้วย

ในการศึกษาและวิเคราะห์สรรพนามสะท้อน 自分 ในภาษาญี่ปุ่น จากงานวิจัยในอดีตที่ผ่านมา นักภาษาศาสตร์ชาวญี่ปุ่นส่วนมากได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทฤษฎีกำกับและผูกยึดของ Chomsky (Chomsky, 1981, 1986 อ้างถึงใน ปริดา เมธิภาคยางกูร, 2565) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์สรรพนามสะท้อนในภาษาอังกฤษ Chomsky กล่าวว่าไว้ว่า ตัวถูกอ้างถึง (antecedent) ของสรรพนามสะท้อน -self ในภาษาอังกฤษต้องเป็นประธานของประโยค ต่อมา Hasegawa ได้นำเอาแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์สรรพนามสะท้อน 自分 ในภาษาญี่ปุ่น Hasegawa ตั้งสมมุติฐานว่า สรรพนามสะท้อน 自分 ในภาษาญี่ปุ่นมีลักษณะเช่นเดียวกับสรรพนามสะท้อน -self ในภาษาอังกฤษ กล่าวคือ ตัวถูกอ้างถึงของสรรพนามสะท้อน 自分 คือประธานของประโยค

ประโยค (6) และ (7) เป็นประโยคที่ 自分 ปรากฏในประโยคกรรมตรวจและกรรมวาจกตามลำดับ ดังนี้

(6) 明子が 大輔を 自分の部屋で しかった。 (active)

‘อากิโกะตำหนิไต่หูเกะที่ห้องของตัวเอง’

(7) 大輔が 明子に 自分の部屋で しかられた。 (passive)

‘ไต่หูเกะถูกอากิโกะตำหนิที่ห้องของตัวเอง’

(ปรับจาก Hasegawa, 1999, p.136)

ประเด็นที่เป็นข้อคำถามของสองประโยคข้างต้นคือ 自分 มีการอ้างอิงร่วมกับหน่วยนามร่วมรูปใดระหว่าง 明子 และ 大輔 กรณีดังกล่าว Hasegawa อธิบายว่า เนื่องจากประโยค (6) เป็นประโยคกรรมตรวจ ดังนั้น 自分 จึงอ้างถึง 明子 ซึ่ง 明子 ทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค ส่วนประโยค (7) เป็นประโยคที่แปลงเป็นกรรมวาจก 大輔 ซึ่งเป็นกรรมตรงในประโยคกรรมตรวจของประโยค (6) จึงเปลี่ยนมาทำหน้าที่เป็นประธานของประโยคกรรมวาจกในประโยค (7) ส่งผลให้ 大輔 กลายเป็นตัวถูกอ้างถึงของ 自分 Hasegawa อธิบายเพิ่มเติมว่า แม้ว่า 明子 ในประโยค (7) จะเป็นผู้กระทำกริยา しかる ‘ตำหนิ ดู ว่ากล่าว’ แต่ไม่สามารถกล่าวได้ว่า 明子 เป็นตัวถูกอ้างถึงของ 自分 ได้

จากคำอธิบายข้างต้น Hasegawa จึงกล่าวสรุปว่า สถานที่ที่ 大輔 ถูกดำเนินของประโยค (6) และ (7) แตกต่าง กัน กล่าวคือ 自分の部屋 “ห้องของตัวเอง” ในประโยค (6) หมายถึง “ห้องของอากิโกะ” ส่วนประโยค (7) หมายถึง “ห้องของไคซุเกะ” หากแปลความหมายของทั้งประโยค ประโยค (6) มีความหมายว่า “อากิโกะดำเนินไคซุเกะที่ห้องของอากิโกะเอง” ในขณะที่ประโยค (7) มีความได้ว่า “ไคซุเกะถูกอากิโกะดำเนินที่ห้องของไคซุเกะ”

จากข้อสรุปของ Hasegawa ดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า Hasegawa ตีความหมายของหน่วยนามร่วม 自分の部屋 ที่ย้อนแย้งกัน 自分 ที่ปรากฏในนามวลีของทั้งสองประโยคควรมีความหมายเหมือนกัน เนื่องจากทั้งสองประโยคเป็นประโยคเทียบเคียงทางความหมายที่คล้ายคลึงกัน แต่ผ่านกระบวนการแปลงเป็นกรรมวาจก จึงกลายเป็นคนละหน่วยสร้างกัน ดังนั้น บุคคลที่เป็นเจ้าของห้องของทั้งสองประโยคควรเป็นบุคคลใดเพียงบุคคลหนึ่งเท่านั้นและต้องเป็นบุคคลเดียวกัน

ในทัศนคติของผู้เขียน ผู้เขียนคาดคะเนว่า Hasegawa อาจจะวิเคราะห์ตัวถูกอ้างถึงของ 自分 โดยพิจารณาจากตำแหน่งและลำดับคำที่ปรากฏของประธานในประโยค หากหน่วยนามร่วมปรากฏต้นประโยค และปรากฏหน้าตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน -が แสดงว่าหน่วยนามร่วมนั้นเป็นประธานของประโยค แต่การวิเคราะห์จากลักษณะดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่า หลักการดังกล่าวยังไม่สามารถใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตัวอ้างถึงของ 自分 ได้ โดยเฉพาะกรณี ที่ 自分 ปรากฏในหน่วยสร้างกรรมวาจก แม้ว่าหน่วยนามร่วมจะปรากฏต้นประโยค แต่ไม่ได้หมายความว่าหน่วยนามร่วมนั้นต้องมีหน้าที่เป็นประธานที่เป็นผู้กระทำเสมอไป

จากประโยค (6) และ (7) ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นประโยคที่มีโครงสร้างแตกต่างกัน โดยปรกติ กรณีที่โครงสร้างประโยคไม่เหมือนกัน ความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์และบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมในประโยค ย่อมแตกต่างกันไปด้วย หากแปลความหมายของประโยคจากหน่วยนามร่วมที่ปรากฏในประโยคกรรมวาจก ประโยค (7) คำกริยาในประโยคเป็นรูปถูกกระทำ しかられた ‘ถูกดำเนิน’ คำกริยาดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดบทบาททางความหมายให้กับหน่วยนามร่วมในประโยค ได้แก่ 大輔-が และ 明子-に หน่วยนามร่วม 大輔-が จะได้รับบทบาทเป็นผู้รับการกระทำ คือ เป็นผู้ถูกดำเนิน สำหรับหน่วยนามร่วม 明子-に จะได้รับบทบาททางความหมายเป็นผู้กระทำ โดย 明子-に เป็นผู้กระทำกริยา しかる ประโยค (7) สามารถแสดงเป็นแผนภาพแสดงบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมทั้งสองที่กำหนดโดยคำกริยา ได้ดังนี้

大輔が 明子に 自分の部屋で しかられた<agent,patient>.

จากคำอธิบายข้างต้น แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า หากวิเคราะห์ประโยคตามแนวคิดบทบาททางความหมาย ประธานที่เป็นผู้กระทำของประโยค (7) คือ 明子-に ไม่ใช่ 大輔-が และจะสังเกตได้ว่า ประธานที่เป็นผู้กระทำของประโยคไม่ได้ปรากฏอยู่ในตำแหน่งต้นประโยค จากคำอธิบายตามลำดับมาข้างต้น ผู้เขียนไม่เห็นด้วยที่ Hasegawa วิเคราะห์และสรุปไว้ว่า 自分の部屋 ของทั้งสองประโยคที่เป็นประโยคกรรมวาจกและกรรมวาจก ไม่ใช่ห้องของบุคคลเดียวกัน หากวิเคราะห์ 自分 ตามแนวคิดของ Chomsky แสดงว่า ตัวถูกอ้างถึงของ 自分 ต้องเป็นประธานของประโยค และ 自分 ในประโยคกรรมวาจกต้องอ้างถึง 明子 ที่เป็นประธานที่เป็นผู้กระทำ ดังนั้น 自分の部屋 ในประโยค (7) จึงหมายถึง “ห้องของอากิโกะ” และมีความหมายเหมือนกับ 自分の部屋 ในประโยค (6)

ผลการวิเคราะห์ข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า 1) ประธานของประโยคไม่จำเป็นต้องปรากฏในตำแหน่งต้นประโยค และไม่จำเป็นต้องกำกับด้วยตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน -*wa* เสมอไป จะเห็นว่า กรณียุทธกรรมมาจาก ประโยค (7) ประธานที่เป็นผู้กระทำ จะกำกับด้วยตัวบ่งชี้การกกรรมรอง -*ni* 2) Hasegawa วิเคราะห์สองประโยค โดยใช้แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ โดยพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ของประโยค ทั้งนี้ Hasegawa ไม่ได้วิเคราะห์จากความหมายของประโยค กล่าวคือ ไม่ได้ใช้แนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายมาวิเคราะห์หน้าที่ของหน่วยนามร่วมที่ปรากฏภายในประโยค จึงส่งผลให้นำไปสู่ข้อสรุปในการตีความ 自分 ที่ปรากฏในประโยคกรรมตุ วากยและกรรมตุแตกต่างกัน

ในหัวข้อลำดับถัดไป จะนำเสนอบทบาทของบทบาททางความหมายของหน่วยสร้างก่อเหตุ เพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของบทบาททางความหมายมากยิ่งขึ้น

หน่วยสร้างก่อเหตุ

หน่วยสร้างก่อเหตุ (causative construction) เป็นหน่วยสร้างที่จัดอยู่ในหมวดหมู่ไวยากรณ์ประเภท “วากย” (voice) เช่นเดียวกับหน่วยสร้างกรรมตุ วากย ทั้งสองหน่วยสร้างมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับบทบาททางความหมายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บทบาททางความหมายแสดงถึงสภาพของหน่วยนามร่วมในประโยคว่ามีบทบาทอย่างไรในสถานการณ์หรือเหตุการณ์หนึ่ง ๆ หลักการทั่วไปในการใช้หน่วยสร้างก่อเหตุหรือประโยคให้กระทำ เป็นการใช้ในลักษณะที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำให้บางสิ่งบางอย่าง ลองพิจารณาประโยคให้กระทำ ดังนี้

(8) お母さんは 子どもに たくさん 野菜を 食べさせた。

(9) お父さんは 弟に 好きなことを やらせた。

(10) 息子は 娘を 泣かせたので、父に しまわれた。

หากวิเคราะห์ประโยค (8) ด้วยแนวคิดบทบาททางความหมาย ความหมายของคำกริยารูปก่อเหตุ 食べさせた จะเป็นสิ่งที่กำหนดหน่วยนามร่วมเพื่อให้ประโยคมีใจความสมบูรณ์ จำนวน 3 หน่วย ได้แก่ お母さん、子ども และ 野菜 แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะหน่วยนามร่วมที่เป็นผู้มีส่วนร่วมที่เป็นบุคคล ได้แก่ お母さん และ 子ども ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยนามร่วมที่เป็นบุคคลเป็นหน่วยนามหลักและก่อให้เกิดความสับสนในการใช้และตีความหมายของหน่วยสร้างก่อเหตุ เมื่อพิจารณาความหมายของประโยคที่ว่า “แม่ (บังคับ) ให้ลูกกินผัก” จะเห็นว่า คำว่า お母さんは ได้รับบทบาททางความหมายจากคำกริยาก่อเหตุให้เป็นผู้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ โดยเป็นผู้สั่งให้ลูกกระทำการ 食べる ส่วนหน่วยนามร่วมที่ได้รับบทบาททางความหมายให้เป็นผู้กระทำการคือ 子ども-*ni* ซึ่งเป็นผู้กระทำการ 食べる 子ども-*ni* ในประโยค (8) จึงทำหน้าที่เป็นประธานที่เป็นผู้กระทำ และตำแหน่งที่ปรากฏ ไม่ได้ปรากฏอยู่ต้นประโยคเช่นเดียวกับประธานที่เป็นผู้กระทำของหน่วยสร้างกรรมตุ วากย โดยเฉพาะประโยคถูกกระทำแบบตรง

ประโยคให้กระทำ ประโยค (8) แสดงเป็นแผนภาพแสดงบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมทั้งสองที่กำหนดโดยคำกริยา ได้ดังนี้

お母さんは 子どもに たくさん 野菜を 食べさせた<agent,causer>。

ในทำนองเดียวกัน ประโยค (9) สามารถอธิบายถึงบทบาททางความหมายในการตีความประโยคได้ในลักษณะเดียวกับประโยค (8) ส่วนประโยค (10) จะเห็นว่า คำกริยาก่อเกิดเหตุ 泣< เป็นชนิดของคำกริยาที่แตกต่างจากคำกริยาในประโยค (8) และ (9) โดยที่คำกริยาก่อเกิดเหตุดังกล่าวเป็นอกรรมกริยาที่แสดงความรู้สึก ดังนั้น ตรงตำแหน่งของหน่วยนามร่วมที่เป็นผู้แสดงความรู้สึก จะใช้ตัวบ่งชี้การกรรมตรง (accusative case) -を แทนการใช้ตัวบ่งชี้การกรรมรอง -に

หากพิจารณาความหมายของประโยค (10) ซ้ำให้เห็นว่า รูปกริยาก่อเกิดเหตุ 泣かせた จะเป็นตัวกำหนดบทบาททางความหมายให้กับหน่วยนามร่วม 息子 และ 娘 โดยที่ 息子 ได้รับบทบาททางความหมายให้เป็นผู้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ กล่าวคือ 息子 เป็นผู้ส่งผ่านความรู้สึกไปยัง 娘 ซึ่ง 娘 ได้รับบทบาททางความหมายให้เป็นผู้รับความรู้สึกจากการร้องไห้ หรือกล่าวได้ว่า 娘 ทำหน้าที่เป็นผู้ประสบ (experiencer) ประโยค (10) เป็นสิ่งที่สนับสนุนและชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ 息子 จะปรากฏต้นประโยค และกำกับด้วยตัวบ่งชี้หัวเรื่อง -は แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นประธานที่เป็นผู้กระทำแต่อย่างใด นอกจากนี้ จะเห็นว่า ประธานของประโยค อาจทำหน้าที่เป็นผู้กระทำหรือผู้ประสบก็ได้

จากที่ได้นำเสนอถึงบทบาทและความสำคัญของบทบาททางความหมายของหน่วยนามร่วมที่ปรากฏในประโยคกรรมวาจกและประโยคให้กระทำ ซ้ำให้เห็นถึงบทบาททางความหมายว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญที่ควรนำไปใช้อธิบายไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่น โดยเฉพาะไวยากรณ์ของสองหัวข้อดังกล่าว และจากสิ่งที่ได้นำเสนอมา สามารถสรุปตัวบ่งชี้การกที่บ่งชี้ว่าหน่วยนามร่วมที่เป็นประธานผู้กระทำกริยาของหน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุ ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ตัวบ่งชี้การกแสดงประธานผู้กระทำกริยาของหน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุ

หน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์	ตัวอย่างประโยค	ตัวบ่งชี้การกแสดงประธานผู้กระทำกริยา
หน่วยสร้างกรรมวาจก (เฉพาะประโยคกรรมวาจกแบบตรง)	昨日 タワンさんは お寺で <u>だれかに</u> くつを 間違えられた。	に
หน่วยสร้างก่อเหตุ	a) お父さんは 弟に <u>好きなことを</u> やらせた。 b) 息子は 娘を <u>泣かせたので</u> 、父に しまられた。	に を (แสดงถึงประธานผู้ประสบ)

จากหน้าที่ของหน่วยนามร่วมของทั้งสองหน่วยสร้าง เพื่อไม่ให้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นเกิดความสับสนกับคำว่าประธาน โดยไม่ยึดติดกับโครงสร้างประโยคพื้นฐานที่เรียงลำดับประโยคแบบประธาน-กรรม-กริยา ผู้เขียนขอเสนอแนะโครงสร้างประโยคในลักษณะเชิงบทบาททางความหมาย (ไม่ใช่ลักษณะเชิงโครงสร้างประโยคแบบ SOV) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการอธิบายการใช้หน่วยสร้างกรรมวาจก เฉพาะประโยคกรรมวาจกแบบตรง และหน่วยสร้างก่อเหตุ ดังนี้

ตารางที่ 2 โครงสร้างประโยคในลักษณะเชิงบทบาททางความหมายของหน่วยสร้างกรรมวาจกและหน่วยสร้างก่อเหตุ

หน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์	โครงสร้างประโยค
หน่วยสร้างกรรมวาจก	P は A に V _{รูปถูกกระทำ}
หน่วยสร้างก่อเหตุ	C は A に V _{รูปให้กระทำ} C は E を V _{รูปให้กระทำ}

P = patient (ผู้รับการกระทำ)

A = agent (ผู้กระทำ)

C = causer (ผู้ก่อให้เกิดการกระทำ/เหตุการณ์)

E = experiencer (ผู้ประสบ)

บทสรุป

บทความนี้มุ่งนำเสนอความสำคัญของ "บทบาททางความหมาย" (semantic role) ในฐานะที่เป็นกลไกหลักที่มีความสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างภาคแสดงและหน่วยนามร่วมที่ปรากฏในประโยค โดยเป็นกุญแจสำคัญในการคลี่คลายความซับซ้อนของไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นที่ผู้เรียนอาจยึดติดกับโครงสร้างการเรียงคำแบบ SOV และตีความว่านามวลีต้นประโยคต้องเป็นผู้กระทำเสมอ

การนำแนวคิดบทบาททางความหมายมาประยุกต์ใช้ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์หน่วยสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่ซับซ้อน เช่น หน่วยสร้างกรรมวากยสัมพันธ์และหน่วยสร้างก่อเหตุ ผ่านการจัดลำดับขั้นของบทบาททางความหมายเพื่อระบุผู้กระทำ ผู้รับการกระทำ ผู้ก่อให้เกิดการกระทำ ผู้ประสบที่แท้จริงได้อย่างแม่นยำ การวิเคราะห์โดยใช้เฉพาะแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ เช่น ประธาน กรรม ไม่สามารถอธิบายความเชื่อมโยงเชิงลึกในหน่วยสร้างกรรมวากยสัมพันธ์และหน่วยสร้างก่อเหตุได้ นามวลีที่เป็นประธานทางไวยากรณ์ (grammatical subject) อาจไม่ได้ทำหน้าที่เป็นประธานที่เป็นผู้กระทำเสมอไป แต่อาจเป็นผู้รับการกระทำ ผู้ก่อให้เกิดการกระทำ หรือผู้ประสบ อีกทั้งบทบาททางความหมายยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดความคลุมเครือทางความหมายของสรรพนามสะท้อน 自分 ที่ปรากฏในประโยคกรรมวากยสัมพันธ์ โดยชี้ให้เห็นว่า ประธานที่เป็นผู้กระทำไม่จำเป็นต้องปรากฏอยู่ต้นประโยคเสมอไป ตลอดจนไม่จำเป็นต้องปรากฏร่วมกับตัวบ่งชี้การกแสดงประธาน หรือตัวบ่งชี้หัวเรื่อง การวิเคราะห์ผ่านบทบาททางความหมายช่วยโต้แย้งข้อสรุปเดิม เช่น ผลงานวิจัยของ Hasegawa ที่อาจคลาดเคลื่อนจากการยึดติดเพียงโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ของประโยค

จากที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นว่า หากนำแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายไปใช้เป็นแนวทางในการสอนหัวข้อไวยากรณ์ โดยเฉพาะประโยคกรรมวากยสัมพันธ์และประโยคให้กระทำ จะช่วยให้ผู้เรียนจำแนก "ผู้กระทำที่แท้จริง" ออกจาก "หน้าที่ทางไวยากรณ์" ได้อย่างแม่นยำและชัดเจน ดังนั้น การบูรณาการบทบาททางความหมายเข้ากับการสอนจึงเป็นการเปลี่ยนผ่านจากการเรียนรู้แบบท่องจำกฎเกณฑ์ ไปสู่การทำความเข้าใจโครงสร้างประโยคอย่างเป็นระบบ ตลอดจนแนวคิดเรื่องบทบาททางความหมายยังช่วยลดความสับสนให้กับผู้เรียนในการใช้ตัวบ่งชี้การกหรือคำช่วยในหน่วยสร้างที่ซับซ้อนได้อย่างถูกต้องตามหน้าที่ทางความหมายที่แท้จริง ตลอดจนเข้าใจโครงสร้างภาษาญี่ปุ่นอย่างเป็นระบบได้อย่างถูกต้อง "การเข้าใจบทบาททางความหมาย คือ การมองข้ามลำดับคำที่ปรากฏในประโยค เพื่อเข้าถึงหัวใจของความสัมพันธ์เชิงแนวคิดในโลกแห่งความเป็นจริงที่ภาษานั้นสื่อออกมา"

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ เลหาบุณณกิจ คะตะกิริ. (2565). *มองภาษาญี่ปุ่นผ่านการเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริดา เมธิภาคยางกูร. (2565). *การศึกษาลักษณะทางวากยสัมพันธ์และสัมพันธ์สารของ 'jibun' ในภาษาญี่ปุ่น* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักราชบัณฑิตยสภา. (2560). *พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ทั่วไป)* ฉบับราชบัณฑิตยสภา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. (2011). *An introduction to language (9th ed.)*. Boston, MA: Wadsworth, Cengage Learning.

- Hasegawa, N. (1999). *Seisei Nihongogaku Nyuumon*. Tokyo: Taishukan.
- Kijima, H., Shibahara, T., & Hatta, N. (2019). *มะรุโกะโตะ ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น ขั้นต้นกลาง A2/B1*. Tokyo: Sanshusha Publishing.
- O'Grady, W. (2004). *The syntax files: An introductory survey of basic syntactic concepts and phenomena*. Victoria, BC, Canada: University of Victoria.
- Payne, T.E. (1997). *Describing morphosyntax: a guide for field linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tallerman, M. (2020). *Understanding syntax (5th ed.)*. New York: Routledge.
- Timyam, N. (2022). *An introduction to English syntax*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Van Valin, Jr., R. D. (2001). *An introduction to syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 外崎すみこ (2005). 『日本語述語の統語構造と語形成』 ひつじ書房.
- 富田英夫 (2007). 『日本語文法の要点』 くろしお出版.